

Boekbespreking

C. J. M. Maas

Probleemleerlingen in het basisonderwijs

Academisch proefschrift, Rijksuniversiteit Utrecht, Thesis Publishers, Amsterdam 1992

139 pagina's f 35,- ISBN 90 5170 131 4

In haar proefschrift doet Maas verslag van een onderzoek waarin enerzijds de invloed van diverse variabelen op de leerprestaties van basisschool-leerlingen is geanalyseerd en waarin anderzijds is nagegaan waarom sommige leerlingen door hun leerkrachten als 'problematisch' betiteld worden (en eventueel worden doorverwezen naar het speciaal onderwijs).

In het (eerste) onderdeel van het proefschrift, waarin de invloed van diverse variabelen op de leerprestaties wordt geanalyseerd, maakt Maas gebruik van de volgende variabelen: intelligentie, relatieve leervaardigheid en storend gedrag (kenmerken van individuele leerlingen); aantal leerlingen met onvoldoende prestaties per groep, aantal ontevreden ouders per groep, groeps-grootte, storend gedrag van de groep en spreiding in intelligentie in de groep (alle groepscontext-variabelen). De invloed van deze variabelen is via enkelvoudige en via multivariatie procedures geanalyseerd. Beide analyseprocedures leiden tot vrijwel dezelfde uitkomsten. De kenmerken van de individuele leerlingen bleken alle van belang voor het verklaren van de leerprestaties; van de groepscontext-variabelen bleken alleen het aantal leerlingen met onvoldoende prestaties en de spreiding van de intelligentie verklaringswaarde te bezitten.

In het (tweede) onderdeel van het proefschrift, waarin wordt nagegaan waarom sommige leerlingen door hun leerkrachten als problematisch worden bestempeld (en soms worden doorverwezen naar het speciaal onderwijs), heeft Maas vooral aandacht besteed aan *relatieve* variabelen: met name leerlingkenmerken in relatie tot dezelfde kenmerken van de groep. Maas vond haar hypothese bevestigd dat leerkrachten sommige leerlingen als problematisch bestempelen op basis van het relatieve leerprestatie-niveau en het relatieve (storend) gedragsniveau. De leerkrachten hanteren m.a.w. geen absolute, buiten de groep gegroundveste normen, maar m.b.t. de groep relatieve normen,

met als gevolg dat een leerling in de ene groep wél en in de andere groep niet als probleemleerling gezien wordt. Het al of niet verwijzen van een probleemleerling wordt vooral bepaald door zijn relatieve prestatieniveau (nauwelijks door zijn storend gedragsniveau) en door de afwezigheid van externe hulp (van een onderwijsbegeleidingsdienst); indien deze externe hulp wél aanwezig is, wordt nauwelijks verwezen.

Maas heeft in haar proefschrift enkele weinig (tot niet) onderzochte variabelen geïntroduceerd: de groepscontext-variabelen en de variabele relatieve leervaardigheid (deze laatste is overigens een soort 'afgeleide' contextvariabele) terwijl zij een aantal analyses zowel met behulp van covariantie-analyse als met behulp van multilevel-technieken heeft uitgevoerd. Nieuw in het proefschrift is verder de theorievorming m.b.t. de variabelen die de leerprestaties beïnvloeden op basis van het micro-economische idee van indifferentiecurven.

Slechts twee van de door Maas onderscheiden contextvariabelen, zo zagen we al, bleken van (enige) betekenis voor het verklaren van de leerprestaties. Het aantal leerlingen met onvoldoende prestaties in een groep draagt 1% bij aan de verklaring van de variantie van de leerprestaties van de individuele leerlingen en de spreiding in intelligentie draagt 1 tot 2% bij.

Het opnemen van de relatieve leervaardigheid (geoperationaliseerd als het verschil tussen de gemiddelde leervaardigheid in de groep en de leervaardigheidsscore van een individuele leerling; de leervaardigheidsscores zijn een soort schattingen, gemaakt door de leerkracht) in de analyse doet de verklaarde variantie van de individuele leerprestaties ook steeds met enige procenten stijgen. Gezien de toch betrekkelijk geringe stijging van de verklaarde variantie hebben wij hier kennelijk te maken met (weer) enkele van de zeer grote hoeveelheid variabelen die 'iets' bijdragen aan de verklaring van leerprestaties, maar niet substantieel.

Het toepassen van zowel covariantie-analyse als multilevel analyse (gebaseerd op het random coëfficiënt idee) wordt verantwoord door te verwijzen naar de vergelijkingsmogelijkheid die de uitkomsten van de twee soorten analyses biedt. Deze vergelijking kan inzicht verschaffen in de toepasbaarheid van het random coëfficiënt model. De vergelijking die de auteur uiteindelijk

maakt, houdt in dat er op basis van de uitkomsten van de covariantie-analyse enkele verkeerde conclusies getrokken zouden zijn; de multilevel benadering is strenger en zorgt ervoor dat niet bestaande verbanden ook niet (meer) significant zijn.

Het idee om de theorie waar het onderzoek op stoelt te baseren op indifferentiecurven leidde tot een groot aantal in het onderzoek te toetsen hypothesen; daar het merendeel van deze hypothesen niet bevestigd werd, ligt de conclusie voor de hand dat indifferentiecurven voor de theorievorming m.b.t. leerprestaties niet erg bruikbaar zijn. Deze conclusie wordt door de auteur overigens niet getrokken.

Maas heeft in haar dissertatie een aantal originele onderwerpen aan de orde gesteld; zij heeft tevens kans gezien enkele interessante conclusies te trekken. Tot de originele onderwerpen reken ik in elk geval de poging om over enkele groeps-context-variabelen uitspraken te doen, de introductie van de nieuwe variabele 'relatieve leervaardigheid' en het gebruik van indifferentie-curven t.b.v. de theorievorming. Interessante conclusies zijn in elk geval de conclusies over de relativiteit van het als problematisch aanwijzen van leerlingen en over de daling van verwijzingen naar het speciaal onderwijs indien extra (OBD-)hulp gegeven wordt. Behalve origineel en interessant is het proefschrift bovendien helder geschreven, veel analyse-stappen worden goed en duidelijk uiteengezet.

Een minder geslaagd punt vind ik de verwerking van de onderwijskundige theorieën en de resultaten van het daarmee verrichte onderzoek bij het formuleren van de hypothesen/theorie waarop Maas haar onderzoek baseert. Zeer veel variabelen worden al bij voorbaat niet in beschouwing genomen en irrelevante variabelen (hoe vaak is nu al niet aangetoond dat de groeps-grootte geen rol speelt bij het verklaren van leerprestaties, specifieke situaties daargelaten) worden wel geïntroduceerd. De indifferentiecurven van Maas versimpelen het onderwijsleerproces dermate dat er eigenlijk geen positief resultaat meer van verwacht mag worden, hoe origineel het idee om met deze curven te werken ook is.

Het vergelijken van lineaire modellen met en zonder random-coëfficiënten, komt mij niet als erg overtuigend voor m.b.t. de random-

modellen: het introduceren van variabelen die in het ene geval 'iets' en in het ander geval 'niets' doen pleit toch als zodanig niet voor het een of voor het ander model? Plaatsing van deze vergelijking in de context (!) van het overige onderzoek terzake zou de conclusie van Maas overtuigender maken.

Een meer algemeen bezwaar van het proefschrift vind ik, ten slotte, dat er eigenlijk een drietal verschillende onderzoeken in zijn samenbracht (variabelen van betekenis voor het verklaren van leerprestaties, definiëring van probleemleerlingen door leerkrachten en vergelijking van twee analyseprocedures) die weliswaar op hetzelfde databestand zijn uitgevoerd, maar die maar zeer losjes met elkaar samenhangen, ondanks de poging van de auteur om ze op basis van de onderwijskundige theorie/het onderwijskundig onderzoek (en de eigen theorievorming) met elkaar in verband te brengen.

J. H. Slavenburg

T. Pels

Marokkaanse kleuters en hun culturele kapitaal: opvoeden en leren in het gezin en op school

Swets & Zeitlinger, Lisse 1991 230 pagina's f 44,50 ISBN 90 265 1179 5

Uit twee Amsterdamse kleuterscholen werden 21 Marokkaanse en 10 Nederlandse kleuters uit respectievelijk 19 Marokkaanse en 10 Nederlandse gezinnen geselecteerd voor een pedagogisch-antropologisch promotieonderzoek, dat werd uitgevoerd in 1984-1986. Het is een onderzoek naar de socialisatie van de intelligentie van Marokkaanse kleuters in het gezin en op de kleuterschool en naar het culturele kapitaal dat zij in dat proces opbouwen in vergelijking met Nederlandse kleuters uit een vergelijkbaar sociaal-economisch milieu. Naast een bijdrage aan de theorievorming op het gebied van de socialisatie van allochtone kinderen wil dit onderzoek nagaan welke de mogelijke antecedenten zijn van onderwijs-achterstand in de socialisatie van deze leerlingen.

Voor dit etnografisch onderzoek is gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden zoals (participerende) observatie en interviews met ouders en leerkrachten. Daarnaast is getracht zicht te krijgen op de wijze waarop in de

thuisituatie steun en stimulatie wordt gegeven aan de kinderen op het terrein van de sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling door middel van een versie voor kleuters van de HOME (Home Observation for Measurement of the Environment) Inventory. Door middel van observatielijsten is aan de leerkrachten gevraagd een beoordeling te geven over het ontwikkelingsniveau en het schoolgedrag van de kinderen.

Na een schets van het theoretisch kader en het onderzoek en de onderzoeksgroep wordt in het derde hoofdstuk de context van de socialisatie in Marokkaanse gezinnen in Nederland gegeven, namelijk hun migratie en religieuze en culturele oriëntatie op Marokko en Nederland. De empirische gegevens over de socialisatie van de intelligentie in het gezin worden weergegeven in een hoofdstuk over de opvattingen van de ouders (richtlijnen), een hoofdstuk over de praktijk van de opvoeding en een hoofdstuk over hun houding ten aanzien van het onderwijs. In een hoofdstuk over socialisatie op de kleuterschool worden de visies en praktijken binnen de scholen geschetst met betrekking tot achterstand en cultuurverschil. In het hoofdstuk over de overgang tussen gezin en school wordt ingegaan op de verwachtingen die leven bij de gezinnen en de scholen en op de betrekkingen tussen hen, waarbij ook het perspectief van het kind wordt betrokken. Als afsluiting volgen theoretische en beleidsmatige conclusies met betrekking tot de bestaande culturele discontinuïteit in de socialisatie van de onderzochte Marokkaanse kleuters en hun achterstand.

Door de participerende observatie in de gezinnen wordt een beeld geschetst van hoe in de onderzochte Marokkaanse gezinnen met kleuters wordt omgegaan en welke opvattingen en verwachtingen daarbij een rol spelen. Een dergelijke schets wordt echter mede bepaald door uit de literatuur gehaalde elementen. De mogelijke gebrekkigheid van die benadering blijkt uit wat er gezegd wordt over het Christendom in de paragraaf over het westerse mensbeeld.

Gezien de hoofdtitel van dit onderzoeksverslag was een uitgebreider ingaan op het begrip 'culturele kapitaal' niet overbodig geweest. Dan was er ook minder nadruk gevallen op de zogenaamde 'achterstand' van deze kinderen. Kleuters die voor het eerst naar school gaan hebben natuurlijk nog geen 'onderwijs'-achterstand, want die ontstaat pas in en door het onderwijs. Deze kleuters hebben wel een 'cultureel kapitaal'. Het is toch op de eerste plaats aan de school om daar rekening mee te houden en daar op aan te sluiten. Wordt dit niet gedaan dan is er sprake van 'achterstelling'. Het is immers aan de school om een kloof tussen gezin en school zo klein mogelijk te maken. Dan pas is een biculturele socialisatie mogelijk, die de kinderen helpt een biculturele identificatie op te bouwen en een bicognitieve stijl te ontwikkelen die belangrijke schoolvoorwaarden en respect voor belangrijke gezinswaarden in zich combineert.

Al is de belofte die de titel van dit proefschrift inhoudt niet geheel waargemaakt, toch biedt het vele inzichten waarmee scholen met Marokkaanse kleuters hun voordeel kunnen doen.

A. M. J. Kloosterman

Mededelingen

Landelijke MAVO-Conferentie

Op 2 oktober 1992 wordt door de Hogeschool Midden Nederland en het Landelijk Steunpunt Basisvorming een conferentie gehouden over de toekomst van het mavo als school en als onderwijsroute. Centraal staat de vraag welke consequenties de invoering van de basisvorming en het FBS heeft voor het mavo.

Voor meer informatie en inschrijving kunt u zich wenden tot de Hogeschool Midden Nederland, Bureau Nascholing, Postbus 14007, 3508 SB Utrecht, tel. 030-547365 (mevrouw G. Odijk).

Remedial teaching op weg naar 2000

De Landelijke Beroepsvereniging Remedial Teaching (LBRT) en het Christelijk Pedagogisch Studiecencentrum organiseren op 31 oktober 1992 een studiedag. Tijdens deze studiedag staat bezinning op de ontwikkelingen binnen het vakgebied remedial teaching centraal. Twee hoofd-inleidingen zijn gewijd aan de stand van zaken op dit moment en de toekomst van remedial teaching. Daarnaast kunnen de deelnemers een aantal workshops volgen.

Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij het Christelijk Pedagogisch Studiecencentrum, Postbus 30, 3870 CA Hoevelaken, tel.: 03495-41211.

Symposium Gezinsonderzoek 1992

Op 26 en 27 november 1992 wordt aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen het achtste symposium Gezinsonderzoek georganiseerd, met als thema 'Opvoeding, specifieke groepen en minderheden'.

Nadere inlichtingen en inschrijfformulieren kunt u aanvragen bij de Organisatie van het Symposium Gezinsonderzoek, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel.: 080-612955/612123.

PAO Studiegidsen 1992/1993

Bij de Stichting Nederlands Instituut voor Postacademisch Onderwijs (voorheen het Landelijk Orgaan voor Postacademisch Onderwijs) zijn de studiegidsen 1992/1993 verschenen voor de studierichtingen Gedragwetenschappen, Communicatie en Personeel & Organisatie.

Geïnteresseerden kunnen deze brochures kosteloos aanvragen bij genoemde stichting, Postbus 325, 2300 AH Leiden.

PAO-prijs Kinder- en Jeugdpsychologie

De Stichting Nederlands Instituut voor Postacademisch Onderwijs (PAO) stelt zich ten doel om een brugfunctie te vervullen tussen wetenschap en beroepspraktijk, en doet dat door middel van de organisatie van onderwijsactiviteiten binnen de studierichtingen gedragwetenschappen, communicatie en personeel & organisatie. Het bestuur van de Stichting wil waar mogelijk ook andere wijzen van verbetering van de communicatie tussen wetenschap en beroepspraktijk ondersteunen, en stelt daarom met ingang van 1992 jaarlijks een prijs van f 3000,- ter beschikking voor het beste Nederlandstalig overzichtsartikel op het gebied van de kinder- en jeugdpsychologie. Het artikel dient actueel wetenschappelijk onderzoek toegankelijk te maken voor kinder- en jeugdpsychologen die in de praktijk werkzaam zijn, alsmede voor andere relevante beroepsgroepen zoals orthopedagogen en kinderpsychiaters. De toekenning gebeurt door een commissie die als volgt is samengesteld: voorzitter: prof.dr. W. Koops (hoogleraar ontwikkelingspsychologie aan de Vrije Universiteit); leden: namens de Sector Jeugd van het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP): drs. Sj. Colijn en dr. J.G. de Ridder; namens de Werkgemeenschap Ontwikkelingspsychologie van de Stichting Psychon: dr. F.X. Plooi en dr. J.L. van der Linden.

Bij de toekenning worden de volgende maatstaven aangelegd:

1. Het artikel moet zijn gepubliceerd in een geregistreerde wetenschappelijke publikatie (tijdschrift of boek met resp. ISSN- en ISBN-nummer). Maximum omvang: 7500 woorden.

2. Het artikel moet betrekking hebben op een thema dat relevant is voor in de praktijk werkzame kinder- en jeugdpsychologen.
3. De hoofdzaken uit de onderzoeksliteratuur van een aangegeven tijdvak moeten volledig zijn beschreven.
4. De theoretische betekenis van de besproken onderzoeksliteratuur dient duidelijk te zijn aangegeven.
5. De implicaties van de besproken onderzoeksliteratuur voor de beroepspraktijk van kinder- en jeugdpsychologen dient duidelijk te zijn aangegeven.

Inzendingen voor de prijs van 1992, in te dienen tot 1 januari 1993, kunnen gericht worden aan: Commissie PAO-prijs, t.a.v. P. Engelen, Postbus 325, 2300 AH Leiden.

Inhoud andere tijdschriften

Comenius

12e jaargang, nr. 2, 1992

Thema: Comenius 400 jaar

- Comenius 1592-1992. Inleiding op het thema, door J. Noordman
- Exemplarisme en vorming. Over het vormingsconcept van J. A. Comenius, door G. Buck
- Descartes contra Comenius. Bronnen bij een controverse, door B. Rang
- De metaforen van Comenius, door N. Charbonnel
- Comenius and the New World Order, door D. Hamilton

Hoofdartikel:

De relativiteit van opvoedkundige theorievorming, door F. Heyting

Discussie:

Over wortels, benen en identiteit, door D. van Berkel

Cultuurpedagogische wegen en omwegen, door J. D. Imelman

Pedagogisch Tijdschrift
17e jaargang, nr. 1, 1992

Opvattingen van doofheid en de dove mens. Een bron van verwarring binnen de dovenpedagogiek, door A. Tellings

Integratie van personen met een verstandelijke handicap, door A. van Gennep

Het meten van de bereidheid tot verandering.

Betrouwbaarheid en validiteit van de Nederlandse versie van de DDQ 26, door B. Bijl en P. H. M. van den Bogaart

Etnische groepsvoorkeuren onder Nederlandse jongeren. Het belang van vooroordeel, etnische identiteit, mate van contact en schoolkenmerken, door C. N. Masson en M. Verkuyten

Spieckers emotionele emoties. Besprekingsartikel van B. Spiecker, 'Emoties en morele opvoeding', door B. Levering

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
17e jaargang, nr. 1, 1992

Themanummer: Transfer

Transfer: onderzoek en onderwijs, door P. R. J. Simons en L. Verschaffel

Training voor transfer van statistische vaardigheden: toepassing van een vier-componenten instructie-ontwerpmodel, door F. G. W. C. Paas en J. J. G. van Merriënboer

De toepassing van transferbevorderende maatregelen in arbeidsorganisaties, door P. R. J. Simons

Transfer van Logo-kennis en programmeervaardigheden, door L. Verschaffel, E. De Corte en H. Schrooten

Incidentele transfer bij produktieve taalopdrachten: een aanzet tot een base-line, door G. Rijlaarsdam, H. van den Bergh en M. Zwarts

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
17e jaargang, nr. 2, 1992

De arbeidsmarktpositie van letteren-afgestudeerden, door R. K. W. van der Velden

Attributies van succes en falen op een denkbeeldig wiskundeproefwerk; sekseverschillen, door H. Kuyper en M. J. Hartgers

Notities en Commentaren:

Onderwijs in de stad; enkele programmatische opmerkingen naar aanleiding van het WRR-rapport "Van de stad en de rand", door J. Dronkers

Onderwijsverzorging en kwaliteitsbewaking, commentaar op het WRR-rapport "De onderwijsverzorging in de toekomst" door W. Th. J. G. Hoeben

Het 'experiment proefpolders': op weg naar een meer adequaat hulpaanbod? door B. Bijl en P. H. M. van den Bogaart

Basisvorming en de problematische consument, door R. de Groot

Orthopedagogische thuisinterventie wetenschappelijk onderbouwd? Bespreking van en commentaar bij het proefschrift van P. Vriesema, door J. M. H. de Moor, J. H. L. Oud en en B. T. M. van Waesberghe

Thuisinterventie en peutergroep/dagverblijf: tegengesteld of complementair? Reactie op het commentaar, door P. L. Vriesema

Commentaar bij Getalbeelden als remediëring, door R. Vrijdags

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
31e jaargang, nr. 4, 1992

Themanummer: Leerlingvolgsysteem

Leerlingvolgsysteem in het basis- en voortgezet (speciaal)onderwijs, door R. de Groot

Toepassing van item-response theorie ten behoeve van een leerlingvolgsysteem, door P. Gillijns en F. Moelands

Onderwijs Planning en Evaluatie Systeem (OPES); Planmatig handelen en leerlingen volgen op korte en lange termijn, door R. Haccou en J. H. M. van de Wiel

De volgende school, de school gevolgd. Ervaringen in het speciaal onderwijs, door E. Kool

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
31e jaargang, nr. 5, 1992

Symbolisch spel en de expressieve communicatie vaardigheid van dove kleuters, door G. Morshuis en J. Hellendoorn

Op zoek naar criteria voor het opleggen van orthopedagogische hulpverlening, door D. J. de Ruyter

De constructie van de hulpvraag door groepsleiding: een voorstel voor een methode, door P. A. de Ruyter en J. M. C. Aalberts

Ontvangen boeken

Brands, J., "Die hoeft nooit meer wat te leren". *Levensverhalen van academici met laaggeschoolde ouders* (dissertatie). Uitgeverij SUN, Nijmegen, 1992, f 39,50.

Bois-Reymond, M. de, *Jongeren op weg naar volwassenheid*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1992, f 34,-.

Brinkman, J., *Cijfers spreken. Statistiek en methodologie voor het hoger onderwijs*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1992, f 54,-.

Demuyck, D., *Problemen op school. Mogelijkheden voor hulpverlening*. Garant, Leuven/Apeldoorn, 1992, f 30,95.

Diekstra, R. F. W. (red.), *Jeugd in ontwikkeling. Wetenschappelijke inzichten en overheidsbeleid*. SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage, 1992.

Dijkstra, A. B., *De religieuze factor. Onderwijskansen en godsdienst: een vergelijkend onderzoek naar gereformeerd-vrijgemaakte scholen* (dissertatie). Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen, 1992.

Freudenthal, H., *Revisiting mathematics education. Chinese lectures*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1992, f 120,-.

Geerars, H. C., 't Hart, H., Hoksbergen, R. A. C., *Waar ben ik thuis? Geadopteerde adolescenten over adoptie, hun familie, problemen, uithuisplaatsing en toekomstvisie*. Adoptie Centrum, Rijksuniversiteit Utrecht, 1992, f 25,-.

Gresnigt, M. A., *Communicatief leesonderwijs. Een handelingspsychologische benadering van het begrijpend lezen van zakelijke teksten in de basisschool* (dissertatie). Universiteitsdrukkerij, Delft, 1992.

Groenendijk, L. C., & Sturm, J. C., *Comenius in Nederland. Reacties op een grote Tsjechische pedagoog en hervormer (17e - 20e eeuw)*. Uitgeverij Kok, Kampen, 1992.

Groot, R. de & Weelden, J. van, *Orthopedagogiek. Inzicht, uitzicht, overzicht*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1992, f 39,50.

Groot, R. de, Chapel, G., & Halfwerk, B., *Leermogelijkheden en visuele opvoeding. Een interdisciplinaire benadering*. Garant, Leuven/Apeldoorn, 1992, f 46,90.

TS oct 6441

Inhoudsopgave

Pedagogische Studiën Jaargang 69, nummer 4/1992

S. Veenman
Effectieve instructie volgens het directe instructiemodel 242

L. Verschaffel
Hoe leerlingen vergelijkingsvraagstukken begrijpen en oplossen:
toetsing van een procesmodel via de techniek van het navertel-
len 270

Discussie
P. Vedder
Het Cito-Leerlingvolgsysteem. Spelen met oogkleppen op 284
P. Gillijns en L. Verhoeven
Het Cito-Leerlingvolgsysteem: met het oog op de praktijk 291

Kroniek
F. P. C. M. de Jong (red.)
De AERA Annual Meeting: San Francisco 1992 297

Boekbesprekingen 313

Mededelingen 319

